

Cezayirli Muhacirlerin Osmanlı Tabiiyetine Geçmesinin Türk-Fransız İlişkilerine Yansıması (1848-1914)

Hülya TOKER

Doç. Dr., Yozgat Bozok Üniversitesi İİBF Uluslararası İlişkiler Bölümü

E-Mail: hulya.toker@yobu.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-2400-3826

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Received: 30.09.2020 Kabul Tarihi / Accepted: 21.01.2021

ÖZ

TOKER, Hülya, **Cezayirli Muhacirlerin Osmanlı Tabiiyetine Geçmesinin Türk-Fransız İlişkilerine Yansıması (1848-1914)**, CTAD, Yıl 17, Sayı 34 (Güz 2021), s. 471-500.

Uzun yıllar idari bakımdan Beylerbeyi, Paşalar, Ağalar ve Dayılar Devri olmak üzere dört farklı şekilde Osmanlı yönetiminde kalan Cezayir, Fransız işgalinden sonra “protesto altında bulunan mahaller” olarak görülmüş, Osmanlı Devleti’ne sığınan Cezayirli muhacirler de bu çerçevede değerlendirilmiştir. Osmanlı Devleti’nde Tabiiyet Kanununun çıkarılmasında Mora muhacirleriyle birlikte Cezayirli muhacirlerin de etkisi büyük olmuş ancak Cezayirli muhacirlerin tabiiyet meselesi Doğu Akdeniz coğrafyasında nüfuz kazanmak isteyen Fransa’yı oldukça rahatsız etmiştir. Fransa’nın Osmanlı Devleti’ne göç eden Cezayirli konusunda ilk yıllarda uyguladığı sessizlik politikası sonraki yıllarda bölgede meydana gelen olaylar ve bu kişilerin Osmanlı tabiiyetine geçmeleri nedeniyle yerini muhacirlerin Osmanlı tabiiyetine geçişinin önlenmesi yönünde aktif bir politikaya bırakmıştır. Tüm bu değişim/dönüşümler sonucu iki ülke ilişkileri Birinci Dünya Savaşı’na kadar Cezayirli muhacirler temelli inişli çıkışlı bir süreçte

sahne olmuştur.

Çalışmada, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler esas alınarak, bu süreç içinde Osmanlı Devleti'ne gelen Cezayirli muhacirlerin kimler olduğu, hangi dönemde kaç kişinin geldiği, gelen kişilere nasıl bir sözleşme imzalatıldığı, hangi bölgelere yerleştirildiği, bu kişilerin geçimlerini nasıl sağladığı, buldukları bölge yöneticileri ile iletişimlerinin nasıl olduğu, Bâb-ı Âlinin bölge yöneticileri ile muhacirler konusunda ne gibi yazışmalar yaptığı, Fransa'nın muhacirlerle ilgili değişen söylemleri ve Cezayirli muhacirlerin Fransız vatandaşı olması yönünde uyguladıkları politikalar gibi temel sorular cevaplandırılmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Cezayir, Fransa, tabiiyet, muhacir.

ABSTRACT

TOKER, Hülya, **Reflection of the Naturalization of the Algerian Refugees by the Ottoman State on the Turkish-French Relations (1848-1914)**, CTAD, Year 17, Issue 34 (Fall 2021), pp. 471-500.

Algeria, which was subjected to the Ottoman administration under four different forms – namely era of Beylerbeylik [Governorship], Pashas, Aghas and Deys – was regarded as “locales under protest” after the French occupation, and the Algerian immigrants seeking refuge in the Ottoman State were considered within this framework. Algerian immigrants played an important role in Ottoman State's enacting of the Law of Naturalization along with the immigrants arriving from the Peloponnese; however, the matter of nationality of Algerian immigrants highly incommoded France, who was in pursuit of acquiring influence in the Eastern Mediterranean geography. The politics of quietude that France adopted towards the Algerians taking refuge in the Ottoman State in the first years later gave rise to active politics in preventing them from becoming Ottoman subjects due to events occurring in the region and their becoming Ottoman subjects. In consequence of these changes/transformations, relations between the two countries had become a fluctuating stage dominated by the Algerian immigrants until the First World War.

This study aims to find answers to the basic question as to the identities of the Algerian immigrants in this process, the period and number of Algerians immigrated to the Ottoman State; the type of contracts they signed with the government; the regions in which they settled; how they made their living; their communication with the local administrators; correspondences between the Sublime Porte and the local administrators

on the immigrants and the changing discourses of the French authorities concerning the immigrants, as well as their policies implemented towards offering French nationality to the Algerian immigrants relying on the documents at the Ottoman Archives Division of Turkish Presidential State Archives.

Keywords: Ottoman State, Algeria, France, nationality, immigrant.

Giriş

Kökene ilk çağlara uzanan ve 20. yüzyıla gelinceye kadar içerik ve söylem açısından önemli değişikliklere uğrayan *tabiiyet* kavramı, devletler özel hukuku kapsamında yer almış ve fertleri *muayyen bir devlete bağlayan siyasi ve hukuki bağ*,¹ *bir kavmin eczasından (parçalarından) bulunmak itibarıyla bir şahıs veya bir şeyin sıfatı*;² *manevi şahıs olan bir devletin bir ferdi tebaadan kalan yani devletin üyesi yapan karar ile vücut bulmuş siyasi ve hukuki bağ*³ gibi farklı şekillerde tanımlanmıştır.

Jean Jacques Rousseau *toplumsal sözleşme* kuramı çerçevesinde tabiiyeti *tabi ile metbu arasında yapılmış bir mukavele* olarak tanımlarken⁴ bazı düşünürler bu kavramı toplumsal sözleşme değil, sosyal bir zorunluluk olarak değerlendirmişlerdir.⁵ *Tabiiyet* kavramı, farklı kişiler tarafından farklı şekillerde yorumlansa da, ferdin inanç açısından bir dine, doğuşu dolayısıyla bir aileye, siyaseten bir devlete bağlı olabileceği, hangi millet veya mezhebe mensup olursa olsun bir devlete göre ya *tebaa* ya da *yabancı* olarak tanımlanması gerektiği, genel kabul gören bir husus olmuştur.⁶

Toplumlar ve devletler, her dönem var olan *tebaa* ve *yabancılar* meselesinde, kendi kriter ve değerleri çerçevesinde hareket ederek farklı uygulamalarda bulunmuşlardır.⁷ Bu anlamda ilk çağlarda *tebaa* ve *yabancı* ayrımında kan bağı ölçüt

¹ Muammer Raşid, *Hukuk-u Hususiye-i Düvel*, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul, 1928, s. 42; Hasan Sırrı, *Hukuk-u Hususiye-i Düvel*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet, 1326, s. 31; André Weiss, *Droit International Privé*, Cilt I, Paris: Librairie du Recueil Général des Lois et des Arrêts, 1892, s. 12; Mahmud Fuad, *Tabiiyet*, Berberyan Matbaası, İstanbul, 1312, s. 7; Tevfik Kamil, *Hukuk-u Düvel-i Hususiye*, Kader Matbaası, 1927, s. 19

² Muammer Raşid, *age.*, s. 42; Hasan Sırrı, *age.*, s. 31; Charles M. Calvo, *Le Droit International: Théorique et Pratique* : et Pratique, Cilt II, 5'inci Baskı, Paris, Librairie nouvelle de Droit et de Jurisprudence, 1896, s. 24.

³ Hasan Sırrı, *age.*, s. 31.

⁴ Muammer Raşid, *Hukuk-u Hususiye-i Düvel*, s. 46.

⁵ Muammer Raşid Seviş, *Devletler Hususi Hukuku*, 2. Baskı, İsmail Akgün Matbaası, İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1947, s. 26; Kemaleddin Birsene, *Devletler Hususi Hukuku*, Cilt I, İstanbul, 1936, s. 13, 14.

⁶ Hasan Sırrı, *age.*, s. 32.

⁷ Birsene, *age.*, s. 17; Muammer Raşid, *Hukuk-u Hususiye-i Düvel*, s. 43.

olarak kabul edilirken toplumlar büyüyüp geliştikçe kan bağı ya da nesil, tebaa/yabancı ayırımında ayırt edici tek özellik olmaktan çıkmış, bir toprak parçası üzerinde daimi oturma zorunluluğu kıstas haline gelmiştir.⁸ Böylece aynı toprak üzerinde yaşayan insanlar birbirinin yabancıları olmamaya başlamıştır.

Kendilerini ırk bakımından daha saf ve temiz sayan toplumlar, ele geçirdikleri bölgelerin halklarını kendi içlerine sokmamış böylece şahsî hukuk kuramının doğmasına sebep olmuşlardır. Erken Feodal dönemde, fertler toprağa bağlı oldukları için doğan herkes, yerli ve yabancı dâhil derebeyinin tebaası sayılmıştır.⁹ *Tebaa ve yabancı* ayırımında Eski Roma'da daimi ikamet ve yurttaşlık imtiyaz sayılırken derebeylik döneminde dinin de ayırt edici bir özellik haline geldiği görülmektedir. Ancak bu anlayış pek çok konuyla birlikte Fransız İhtilali sonucu değişime uğramış ve *tabiiyet* anlayışı seküler bir yapıya kavuşmaya başlamıştır. İhtilali izleyen yıllarda Pasquale Stanislao Mancini tarafından kuramsallaştırılan *milliyet prensibi*; ¹⁰ nesil, toprak, örf, adet ve dil temelli *tabiiyet* anlayışını geliştiren yeni bir kavram olarak ortaya çıkmıştır.¹¹

Çok genel çerçevede bu şekilde bir değişim gösteren *tabiiyet meselesinin* Osmanlı Devleti'ndeki gelişimini incelediğimizde; toplumsal yaşamda önemli bir yere sahip olan dinî kaidelerin esas alındığı mevzuatlar çerçevesinde düzenlenmeler yapıldığı ancak 16. yüzyıldan itibaren ikili anlaşmalarla oluşturulan kuralların yürürlüğe girmesiyle tabiiyet meselesinde de değişiklikler yapıldığı görülmektedir.¹² 1535 yılında Fransa'ya tanınan kapitülasyonların¹³ diğer ülkelere de tanınmaya başlanmasıyla birlikte Osmanlı Devleti'nde *yabancı* veya *azınlık* olmak, Müslüman-Türk olmaktan daha avantajlı hale gelmiştir. Bu nedenle Osmanlı tabiiyetinde kalmayı kârlı görmeyen yerli tüccarlar - konsolosların da etkisiyle- kapitülasyonların getirdiği kolaylıklardan faydalanmak

⁸ Gül Akyılmaz, "Osmanlı Devleti'nde Egemenlik Kavramının Gelişimi", *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1-2, Ocak 1999, s. 129.

⁹ Birsen, *age.*, s. 18; Hamayak Husrevyan. *Hususi Hukuk-u Düvel*, Edeb Matbaası, Dersaadet, 1329, s. 36.

¹⁰ Mancini'nin *Millet Prensibi*: "...une société naturelle d'hommes amenés par l'unité de territoire, d'origine, de coutumes et de langue a une communauté de vie et de conscience sociale." Calvo, *age.*, 24. Seha L. Meray, "Devletlerarası Hukukta Milliyetler Prensibi", *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, 1947.

¹¹ Birsen, *age.*, s. 20. Calvo, *age.*, s. 24.

¹² Mahmud Fuad, *age.*, s. 56; Birsen, *age.*, s. 23,

¹³ Anlaşmanın 15. Maddesine göre; "Osmanlı memleketlerinde fasilasız on sene oturan Fransızlar, bu müddetin bitiminde, her türlü resimlerden ve tekâliften azade olacaktır; bundan maada, kendi ikametgâhları civarında olan araziye bakmak, miriye ait depolara nezaret etmek, tersanelerde ve angarya işlerinde çalışmak gibi meşakkatlere ve zahmetlere katlanmağa mecbur olmayacaklardır. Fransa'da oturan Osmanlı tebaasına da aynı suretle muamele olunacaktır." Reşat Ekrem, *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300-1920 ve Lozan Muahedesi*, Türkiye Matbaası, İstanbul, 1934, s. 409.

amacıyla tabiiyet değiştirmeye başlamışlardır.¹⁴ Bu durumda Osmanlı Devleti'ndeki bazı konsolosların etkisi de büyük olmuştur.¹⁵

Osmanlı Devleti'nde uygulanan *tabiiyet* kuralları esas olarak 19. yüzyılda Cezayirlilerin Osmanlı Devleti'ne göç etmeye başlamasıyla birlikte hukuki düzenlemelerde değişiklik yapılmasını zorunlu hale getirmiş ve böylece tabiiyet kuralları yepyeni bir çehreye kavuşmuştur.¹⁶

Cezayirli muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne geliş süreci ve sonrasında Osmanlı Devleti ve Fransa'nın uyguladığı siyasetin hem Cezayirli muhacirlerin tabiiyeti hem de iki ülke ilişkilerini yakından ilgilendirdiği görülmektedir. Bilindiği gibi; Batı Akdeniz'de stratejik bir mevkiye bulunan Cezayir'i ele geçirecek bölgede güçlü bir duruma geçmek isteyen, bu amaçla 15. yüzyıldan itibaren Cezayir'le yakın ve geniş bir ticarî ilişki kurarak oldukça büyük yatırımlar yapan Fransa, 1830 yılında Cezayir'i işgal etmiş ve bölge halkı işgal karşısında önemli ölçüde direnç göstermiştir.¹⁷ Ancak uzun süren bu direniş topyekûn olmaktan ziyade bölgesel ve farklı liderler öncülüğünde gerçekleşmiştir. Emir Abdülkadir liderliğinde yapılan ve 17 yıl kadar devam eden direniş bu mücadelelerin en uzun süreli direnişi olmuştur. Emir Abdülkadir'in 1847 yılı sonunda teslim olması yeni bir sürecin de başlangıcı olmuştur, zira bu isyanın bastırılmasının ardından Fransa, Cezayir'in iç kesimlerine doğru ilerlemiş ve Avrupa'dan getirdiği göçmenleri iskân ettirmeye başlamıştır. Böylece kendi ülkesinde ikinci sınıf vatandaş konumuna düşen Cezayirli yavaş yavaş ülkelerini terk etmeye başlamıştır. 1848 yılından itibaren Osmanlı Devleti'ne gelen Cezayirli muhacirler Osmanlı Devleti'nin muhacirlerle ilgili kurallardaki eksikliklerin farkına varmalarına neden olmuş ve 1869 yılında *Tabiiyet-i Osmaniyeye Kanununun* çıkarılmasının gerekçelerinden birini

¹⁴ Ertuğrul Acartürk - Ramazan Kılıç, "Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların İktisadi ve Siyasi Perspektiften Analizi", *HÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, 2011, s. 9.

¹⁵ Muammer Raşid, *Hukuk-u Hususiyeye-i Düvel*, s. 51. 1841 yılında yabancı elçiliklere uyarı yazısı gönderilerek tabiiyet değiştirenlerin üç ay içerisinde, gayrimenkullerini Osmanlı tebaasına devrederek Osmanlı topraklarını terk etmelerini istemiş ancak beklenen sonuç elde edilememiştir. Bunun üzerine 1845 yılında yabancı devlet tabiiyeti iddiasında bulunanların durumlarının mahallinde tespit edilmesi talep edilmiş, yabancı tabiiyetinde oldukları kesin olarak tespit edilen kişilerin emlak ve arazilerini satmaları için süre verilmiştir. Osmanlı Devleti, bu durumu önlemek amacıyla 1860 yılında çıkarılan bir kanunla; Osmanlı tabiiyetini terk etmek isteyenlerin gayrimenkullerini satarak ülkeyi terk etmelerini istemiştir. Buna rağmen suiistimaller devam etmiştir. Özellikle Rumlar, Atina'ya giderek orada kapitülasyonların kendilerine tanıdığı haklardan yararlanarak tabiiyet değiştirmişlerdir. İbrahim Serbestoğlu "Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi [OTAM]*, Sayı 29, Bahar 2011, s. 200, 204; Muammer Raşid, *Hukuk-u Hususiyeye-i Düvel*, s. 51-52.

¹⁶ Serbestoğlu, agm., s. 200.

¹⁷ *Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi*, Cilt III, 5'nci Kısım (1793-1908), Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1978, s. 27.

oluşturmuşlardır. Kanun, Osmanlı Devleti'ni tabiiyet meselesinde daha sistematik uygulamaların yürürlüğe girmesini sağlarken Osmanlı-Fransız ilişkilerine Cezayirli muhacirler özelinde farklı boyutlar getirmiştir.

Bu çalışmada T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi'nde bulunan belgeler esas alınarak; Cezayirli muhacirlerin işgal sonrası Osmanlı Devleti'ne geliş süreci, uygun bölgelerde iskânları, geçimlerinin sağlanması, muhacirlerin talepleri, muhacirlerin bulunduğu bölgedeki Osmanlı yetkilileri ile muhacirler arasındaki ilişkiler, Fransa'nın Cezayirli muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne göç meselesine bakışı ve söylemlerindeki değişimler, muhacirlerin Osmanlı tabiiyetini tercihlerinin Fransa'daki yankısı, muhacirler konusunda Osmanlı Devleti ile Fransa arasında yaşanan problemler ve anlaşmalar gibi konular analiz edilerek iki ülke ilişkileri, Cezayirli muhacirler üzerinden değerlendirilecektir.

Cezayirli Muhacirlerin Tabiiyeti Meselesinde İlk Evre

Cezayirli muhacirlerin *tabiiyeti* meselesi, Emir Abdülkâdir'in teslimiyetinden sonra umutsuzluğa kapılan Cezayirlilerin büyük oranda Osmanlı Devleti'ne göç etmeye başlamasının hemen akabinde gündeme gelmeye başlamıştır. Göçlerin ivme kazanmasıyla yazışmalar da bu doğrultuda artmıştır.

Döneme ilişkin belgeler incelendiğinde, Cezayirli muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne göç etmeden Cezayir'deki Fransız Genel Valisi Bugeaud'dan izin aldıkları anlaşılmaktadır.¹⁸ Bugeaud'un 20 Aralık 1847 tarihinde Osmanlı Devleti'ne gelen ilk muhacir kafilesinin lideri olarak bilinen Ahmet b. Salim'in Cezayir'den çıkmak için izin talebinde bulunması üzerine verdiği cevabî yazı, Fransa'nın Cezayirli muhacirlerle ilgili ilk tepkisini dile getirmesi açısından oldukça önemlidir.

Bugeaud, yazısında Cezayirlilerin Fransızlarla ilgili yanlış düşüncelere kapıldığını ve bundan üzüntü duyduğunu dile getirdikten sonra, Ahmet b. Salim'in lideri olduğu bir grup Cezayirlinin ikinci defa izin isteğinde bulunduğunu, bu kişilerin hatırlarının hoş tutulması için izin verileceğini, göç etmek isteyen Cezayirlilere her türlü yardımda bulunulacağını ifade etmiştir. Bugeaud, ayrıca, bu kişilerin mülkleriyle ilgili verecekleri kararda serbest olduklarını ve herhangi bir engellemede bulunulmayacağını, kendilerine üç seçenek sunulduğunu, ilk iki seçeneğin gitmek isteyenlerin Cezayir'de kalmalarını özendirecek nitelikte, üçüncü seçeneğin ise doğuya gitmek

¹⁸ General Bugeaud, 1839'da Emir Abdülkâdir'in, Tafna Antlaşmasına aykırı olarak ülkeye çok sayıda asker getiren Fransızlara karşı cihat ilân etmesi üzerine savaşın yeniden başlamasıyla genel valiliğe getirilmiştir. Davut Dursun; "Cezayir" *İslam Ansiklopedisi*, Türkiye Diyanet Vakfı, Cilt 7, 1993, s. 489.

isteyenlere yardım edilebileceğine yönelik olduğunu belirtmiştir.¹⁹ Bu yazıdan Fransa'nın, Cezayirlilerin ülkelerini terk etmelerini istemediği, gidecek olanlara da engel çıkarmayacağı ve Cezayirlilerin mümkün mertebe hoş tutulması yönünde bir tavır sergilediği sonucu çıkmaktadır.

Fransız Genel Valisi'nden izin belgesi olarak ülkelerini terk eden Cezayirli ilk muhacir kafilesi Suriye bölgesine ulaşmış ve böylece Osmanlı Devleti'nin *tabiiyet* meselesindeki tavrı şekillenmeye başlamıştır. Döneme ait belgeler arasında yer alan ve Şam Meclisinden İstanbul'a yazılan 12 Ocak 1848 tarihli mazbata, süreci anlamak açısından oldukça dikkat çekicidir.²⁰ Belge içeriği incelendiğinde, Suriye bölgesine gelen Cezayirli muhacirlerin iskân etmeye ve tarım yapmaya uygun arazi talebinde bulunmaları karşısında, bölge yetkililerinin talepleri olumlu karşıladığı ancak, Cezayir'in Fransız işgali altında olması nedeniyle bu kişilerin ve isteklerinin kabulünün Osmanlı Devleti-Fransa ilişkileri açısından sakınca oluşturup oluşturmayacağı hususunun endişe verici olarak değerlendirildiği ve bu nedenle taleplerin hemen kabul edilmediği anlaşılmaktadır.²¹

Ayrıca, Cezayirli ilk muhacir kafilesinin Şeyh Ahmet b. Salim liderliğinde geldiği, kafilenin kadın, çocuk ve erkek olmak üzere 549 kişiden ibaret olduğu, çoğunluğunun ziraatla uğraştığı, aralarında şeyhlerin ve ulemaların da olduğu, bu kişilerin daha önce Osmanlı tabiiyetinde oldukları ve bundan gurur duyduklarını ifade ettikleri, yine Osmanlı tabiiyetinde kalmak istediklerini belirttikleri, geçimlerini sağlamak için ziraat yapmaya elverişli araziler talep ettikleri gibi bilgilere de ulaşılmaktadır.²²

Cezayir'den gelen ilk kafilenin tabiiyeti ve iskânı gibi soruların cevabıyla ilgili ipuçlarına ulaşabildiğimiz bu belge ışığında, Osmanlı Devleti'nin, Fransa'nın Cezayir'i işgalini onaylamamasına rağmen problemleri ırmandırma niyetinde olmadığı da anlaşılmaktadır. Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu şartlar, özellikle Mehmet Ali Paşa'nın yaratmış olduğu sıkıntılar sonucu gelişen siyasi yakınlaşma veya uzaklaşmalar devlet yetkililerini problemler karşısında temkinli davranmaya yöneltmiştir.²³ Bu nedenlerle, Suriye'ye gelen muhacirlere Fransızlar

¹⁹ T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi Hariciye Nezareti (BOA) Mektubi Kalemî Evrakı (HR. MKT) 60-71-6-1.

²⁰ BOA HR. MKT. 60-71-4-1.

²¹ Aynı yer.

²² Aynı yer.

²³ Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın, Mısır'a vali olarak atandıktan sonra modern bir ordu ve donanma kurarak Mısır'dan sonra Suriye'yi almak üzere harekete geçmesi Osmanlı Devleti'ni son derece zor durumda bırakmıştır. İstanbul yolunun kısa süre zarfında Osmanlı Ordusu karşısında üstünlüğünü ispatlayan Mısır Ordusu'na açılması, büyük devletlerin de işin içine girmelerini neden olmuştur. Meselenin birinci safhası Mehmet Ali Paşa'nın lehine kapanmış, ikinci safhasında Mehmet Ali Paşa direnememiş ve Mısır ile yetinmek zorunda kalmıştır; bk. Yahya Bağçeci,

tarafından verilen izin belgelerinde *tabiiyete* yönelik herhangi bir hususun bulunmaması, bölge yetkililerini oldukça endişelendirmiş ve bu durumu çözmek için muhacirlerle bir görüşme yapılarak “tabiiyet” konusundaki niyetleri öğrenilmek istenmiştir.

Muhacirlerle yapılan görüşmede Osmanlı *tabiiyeti* konusunda herhangi bir sorun yaşanmayacağı yönünde kanaat oluşmuş, ancak Şam yetkilileri yine de Cezayirli muhacirlerin her durumda Osmanlı Devleti’nin tabiiyetinde devam ve sebat ettiklerini gösterir bir senet alarak (12 Ocak 1848), ileride yaşanabilecek problemlerin engellenebileceği yönünde hazırladığı raporu İstanbul’a iletmış ve görüş istemişlerdir. İstanbul’dan gelen onay doğrultusunda Cezayirli muhacirlerden yalnız erkekler, Hükûmet Konağına çağırılmış ve Osmanlı *tabiiyetine* geçtiklerine dair imzalı-mühürlü senet alınmıştır.²⁴

Senette; Osmanlı Devleti’ne olan ezeli bağ belirtildikten sonra, Şam’da ikamet edebilecekleri ve çiftçilik yapabilecekleri bir arazinin verilmesi, diğer göçmenlere yapıldığı gibi kendilerine de yardım edilmesi, onlara davranıldığı gibi davranılması, emsalleri diğer kardeşleri gibi üzerlerine düşen şahsi ve mali görevleri yerine getirecekleri, diğer tebaaya tanınan hakların kendilerine de tanınması için yardım edilmesi, böylece kendilerinin de Osmanlı Devleti’nin gölgesinde rahata kavuşacakları belirtilmiştir.²⁵ (Belgenin Türkçesi için bk. Ek-1)

Cezayirli muhacirlerden senet alınması, hem muhacirlerin Osmanlı tabiiyetine geçmesinin resmîleştirilmesi ve hem de Fransa ile meydana gelebilecek tartışmaların önünün alınabilmesi açısından önemli bir adım olarak değerlendirilebilir.

Muhacirler tarafından imzalanan Arapça senet; Jean-Jacques Rousseau’nun *Toplumsal Sözleşme* (ya da *Toplum Sözleşmesi*)²⁶ adlı eserinde bahsi geçen *keşi ile devlet arasında imzalanmış bir tür sözleşme* niteliğinde olduğu görülmektedir. Kendilerini yaşadıkları felaket durumdan koruyacak egemen bir güç arayan Cezayirli muhacirlerin istekleri incelendiğinde; Hobbes’un tanımladığı *bireylerin güvenlik içinde mutlu bir yaşam sürdürme ihtiyacı* ile Locke’un *bireyin güvenliği* kuramının öne çıktığı görülmektedir.²⁷ Yani Cezayirli muhacirler, Osmanlı Devleti’nden temelde bireysel güvenlik talep etmişlerdir. Her egemen devlet gibi sağlam ve kalıcı bir yapının

“İsyandan İtaate: Kavalalı Mehmet Paşa Babîâlî İlişkileri (1841-1849),” *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 7, Sayı 32, 2014, s. 231.

²⁴ BOA HR. MKT 60-71-4-1.

²⁵ BOA HR. MKT 60-71-5-1.

²⁶ Jean Jacques Rousseau, *The Social Contract*, Çev. Henry J. Tozer, Charles Scribner’s Sons, New York, 1895.

²⁷ Bilgehan Emeklier, “Thomas Hobbes ve John Locke’un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırmalı Bir Analizi” *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, 2011.

bekasını hedefleyen Osmanlı Devleti de başlıca görevlerinden biri olan yasama hakkı ile muhacirleri ve iç barışı korumak amacıyla *toplum sözleşmesiyle bir araya gelmiş olan halkın yaşama garantisi[ne]*²⁸ yönelik yasalar çıkarmaya çalışmıştır.

Osmanlı Devleti, muhacirler tarafından istenen çiftçilik yapabilecekleri arazinin yanı sıra maddi yardımlarda da bulunarak onların günlük yaşamlarını sürdürmelerini sağlamıştır.²⁹ Böylece topraklarına kabul ettiği bu kişileri imkânları dâhilinde elverişli arazilerde iskân etmeye ve üretici duruma geçinceye kadar onlara gerekli yardımları yapmaya çalışmıştır.³⁰

Cezayirli muhacirlerin tabiiyeti meselesinin ilk evresinde, Osmanlı Devleti'nin Cezayir'den gelen kabilelerin Osmanlı tabiiyetine geçtiğine dair senet aldığı, bunu yaparken Fransa'nın tavrına dikkat ettiği, Fransa'nın Cezayirli muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne göç etmesinde veya Osmanlı tabiiyetine geçmesinde herhangi bir sakınca görmediği dolayısıyla iki ülke ilişkilerinin Cezayirli muhacirler nedeniyle büyük çaplı bir gerilim yaşamadığı anlaşılmaktadır.

Cezayirli Muhacirlerin Tabiiyeti Meselesinde İkinci Evre

Suriye bölgesine gelen ilk muhacir kfilesinin Osmanlı tabiiyetine geçme konusunda verdiği güvence, devletlerarasındaki rekabetin muhacirler üzerindeki baskısının artmasıyla değişmeye başlamıştır. Fransa, ilk muhacir kfilesinin Suriye bölgesine gelmesine izin verme politikasından diğer devletlerin Suriye bölgesine gösterdikleri ilgi ve baskılar nedeniyle vaz geçmiştir. Doğu Akdeniz'in stratejik öneminin artırılmasıyla birlikte bölge, başta Fransa ve İngiltere olmak üzere

²⁸ Rousseau, *age*.

²⁹ Cezayir'den iskân amacıyla Şam'a gelen 400 kişi ziraat mevsimi geçmeden Aclun sancağına gönderilmiş, Akka sancağında Hüseyiniye mezarında 37 hane ve 169 nüfus iskan edilmiş, 248 erkek ve kadın Müslüman Akka'ya gelerek Taberiye'da daha önce yerleşmiş olan muhacirlerin yanında iskan edilmiş, 66 kişi Akka'ya gelmiş ve daha önce gelenlerle bu sayı toplam 304 kişiye ulaşmış, Cezayir ahalisinden olup Fransa'nın İskenderiye konsolosluğundan verilen pasaportları taşıyarak Mersin'e yedisi erkek, üçü kadını on Müslüman gelmiş, 150 nüfus Suriye'ye gelmiş, Akka'ya gelen 240 erkek ve kadın Müslüman Şifa Ömer'deki araziye yerleştirilmiş, emlak ve arazi talebinde bulunan 225 aile ve Musevilerden yine bu iddiada bulunan 91 nüfus Suriye'ye gelmiş, 129 Cezayirli Safed'e yerleştirilmeleri talebinde bulunmuş, Suriye'ye 1911 yılından 1913 yılının başına kadar 348 aile (daha önce gelenler 240 Müslüman ve 90 Yahudi) gelmiştir. *BOA Cevdet Dabilye (C.DH)* 284-14153-1-1; *BOA İrade-i Dabilye (İ.DH)* 60-983-77622-1; *BOA, Dabilye Nezâreti Mektubi Kalemî (DH. MKT)* 1527-116-1-1; *BOA DH. MKT* 1532-41-1-1; *BOA Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)* 1113-83434-2-1; *BOA BEO*, 105-7830-3-1; 65-6-7-1; *BOA BEO* 153-11408-1-2.

³⁰ Erdal Taşbaş, *Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler ve Muhacirin-i İslamiye Komisyonu*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Antalya, 2011, s. 208. 29 Mart 1899 tarihinde hazırlanan İskân-ı Muhacirin-i İslâmiye Komisyonu Nizamnamesinin 11. Maddesi gereği Cezayirli muhacirler Suriye'ye yerleştirilmiştir. Taşbaş, *agt*, s. 155.

Avrupalı devletlerin ilgi odağı haline gelmiştir.³¹ Böylece yaklaşık 300 yıl Osmanlı Devleti'nin idaresinde kalan Suriye bölgesi, 19. yüzyıldaki gelişmelere paralel olarak, sakinliğini kaybetmiş ve tarihindeki en çalkantılı dönemlerinden birini yaşamaya başlamıştır. Avrupalı devletlerin bölge üzerindeki etkileri sosyal ayrışmayı tetiklemiş ve özellikle Fransa'nın Cezayir'i işgalinden sonra Cezayirliilerin bir kısmının Suriye bölgesine gelmesiyle var olan sosyal ayrışma daha da artmıştır.³²

1856 yılında ilan edilen Islahat Fermanı'nın mezhepler arasındaki gerginliği artırması, rekabet halinde olan ülkeler için ayrı bir kışkırtma unsuru olarak değerlendirilmiştir. Örneğin Dürziler³³ ve Maruniler³⁴ arasındaki anlaşmazlık, Suriye üzerindeki mücadelede İngiltere ve Fransa tarafından önemli bir unsur olarak kullanılmıştır. Diğer taraftan Mısır'daki Mehmet Ali Paşa isyanının büyük devletlerin etkisiyle farklı siyasî çekişmelere yol açması, Suriye bölgesini de etkilemiştir. İngiltere, Osmanlı Devleti'nin Suriye'yi Mehmet Ali Paşa'ya vermemesi için diplomatik alanda direnmiş ve bunun da ötesinde Suriye halkını Mehmet Ali Paşa'ya karşı ayaklandırmak için girişimlerde bulunmuştur. Mehmet Ali Paşa Suriye'den çekildikten sonra Suriye ile daha fazla ilgilenmeye başlayan İngiltere, Marunileri kendi tarafına çekmeye çalışmış, başarılı olamayacağını anlaması üzerine Dürzileri, Marunilere karşı kışkırtmıştır.³⁵

İngiltere ile Fransa'nın Suriye üzerindeki rekabetinin bir başka sebebi de Süveyş Kanalı sorunudur.³⁶ Fransa 1854 yılında Osmanlı Devleti'nden Süveyş

³¹ Osmanlı Devleti Halep ve Şam gibi uluslararası ticaret merkezleriyle Doğu Akdeniz'in liman kentlerini denetim altına tutma, Mısır'dan gelebilecek saldırılara karşı koyma ve belli bir Hristiyan unsuru bahane ederek girilecek Avrupa saldırısının önünü almak için Suriye bölgesine dirayetli valiler göndermiş ancak sorunların çözümünde istediği sonucu alamamıştır. Fethi Gedikli, "Mithat Paşa'nın Suriye Layihası", *Divan*, Sayı 1999/2, s. 169.

³² Kemal Saylan, "Hüseyin Rıza Paşa'nın 1888 Tarihli Layihasına Göre Suriye-Lübnan Bölgesi'nin Sorunları ve Çözüm Önerileri", *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]* Sayı 54, Erzurum, 2015, s. 538-539.

³³ Dürziler 1017 yılında kendisini tanı olarak ilan ettikten sonra gizemli bir şekilde ortadan kaybolan ünlü Fatımi Halifesi el-Hâkim'in veziri Hamza bin Ali'nin kurduğu mezhebin üyeleridir. Esas itibarıyla kendilerini Müslüman Arap kabul etmekle beraber el-Hâkim'in ölmediğine ve bir gün Mehdi olarak yeniden ortaya çıkacağına inanmaktadırlar. Olcay Özkaya Duman, "Lübnan'da Marunî-Dürzî Çatışmaları ve Osmanlı'nın XIX'uncu Yüzyılda Ortadoğu Siyaseti," *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt 4, Sayı 8, Ocak 2007, s. 3.

³⁴ Maruniler, inançları bakımından Katolik Kilisesi'ne bağlıdırlar. IV'üncü yüzyılda yaşamış Maron isimli bir rahibin kurduğu mezhebi izledikleri için "Marunî" adını almışlardır. Duman, *agm*.

³⁵ Fahir Armaoğlu, *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Ankara, TTK Basımevi, 1997, s. 266-268.

³⁶ Esasen İngiltere kanal yapımı konusunda ilk önce hayal mahsulü olarak görmüş ve ilgilenmemiştir. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt VII, 5. Baskı, TTK. Yay., Ankara, 1995, s. 50.

Kanalı'nı açma imtiyazını almış, bu durum İngiltere'nin tepkisine neden olmuştur. Fransa'nın bölgede gücünün artmasında basamak teşkil etme riskini düşünen İngiltere, bu projeyi engellemek için Osmanlı Devleti üzerinde yoğun baskı uygulamıştır.³⁷

Bölgede iktisadi rant sağlama ve nüfuz elde etme yönünde yaşanan rekabet, Cezayirli muhacirleri de yakından ilgilendirmiştir. Avrupalı devletlerin Suriye bölgesindeki siyasî ve fiili girişimleri, Cezayirli muhacirlerden bazılarının Safed sancağında olduğu gibi yer yer huzur bozucu faaliyetlerde bulunmalarına neden olmuştur. Bu durum aynı zamanda muhacirlerin Osmanlı tabiiyetine geçme konusundaki kararlılıklarını da olumsuz yönde etkilemiştir. Gelişmeler üzerine 1 Haziran 1850'de bir İrade-i Seniyye yayımlanarak Safed sancağında bulunan muhacirlerin bazılarının bölge asayişini bozan olaylara karışmaları nedeniyle Aclun'a yerleştirilmeleri istenmiş ancak muhacirlerin itirazları sonucu bu kişilerin Beyrut Meclisine düzeni bozmayacaklarına dair teminat vermeleri üzerine bölgede kalmalarına izin verilmiştir.³⁸

Diğer taraftan Cezayirli muhacirler üzerindeki tasarruf hakkını lehine kullanmak isteyen Fransa, Osmanlı Devleti'ne göç etmiş olan Cezayirlilerin Fransız tabiiyetleri konusunda üç önemli karara imza atmıştır. 7 Eylül 1855'de alınan ilk kararla üç sene üst üste Cezayir'de bulunmayan yerlilerin geri dönme haklarını kaybedecekleri, bu sıfatla *Fransız* unvanını kullanamayacaklarını ilan etmiştir. 20 Haziran 1861'de yayınladığı ikinci karardaysa önemli bir değişiklik yaparak, yabancı ülkelerde bulunan Cezayirlilerin himayesi yönünde bir karar almıştır.³⁹ 1865 yılında Fransa

³⁷ Armaoğlu, *age.*, s. 268.

³⁸ BOA *Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.AMD)*, 16-72-1-1. Bölgede yaşanan benzer olaylar Emir Abdülkadir'in 1855 yılında Şam'a gelmesiyle azalmaya başlamıştır. İbrahim Serbestoğlu, *Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet*, On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Doktora Tezi, Samsun, 2010, s. 197. Tufan Buzpınar, "Suriye'ye Yerleşen Cezayirli Muhacirlerin Tabiiyeti Meselesi (1847-1900)" *İslam Araştırmaları Dergisi*, Sayı 1, İstanbul, 1997, s. 95.

³⁹ Fraşerli Mehdi, *İmtiyâzât-ı Ecnebiyenin Tabikat-ı Hazırası*, Samsun 1325, s. 325. Bu sırada Suriye'de Hıristiyanlar, Müslümanlar ve Dürziler arasında ortaya çıkan iç savaşçı önlemek amacıyla Fransa'nın Beyrut'a asker çıkararak Avrupalı güçlerin Osmanlı Devleti'ni Lübnan'ın dağlık kesiminde oturan Hıristiyan çoğunluğa özerklik vermeye zorlamaları sonucu Osmanlı Devleti ile Fransa'nın iyi ilişkilerini zedeleyen gelişmeler olmuştur. Şerife Yorulmaz, "Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19. yüzyıl - 20. yüzyıl başları)" *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezî Dergisi [OTAM]*, Sayı 11, 2015, s. 701.

İslahat Fermanı'nın ilânını izleyen yıllarda özellikle Balkanlar'da Bosna, Hersek, Sırbistan, Niş, Ortadoğu'da Suriye ve Lübnan'da (1861) ayaklanmalar ve hoşnutsuzluklar baş göstermeye başlamıştı. Rumeli bölgesinde isyanlar giderek yaygınlaşıyordu. Rusya burada Slav ayrılıkçı hareketleri destekliyor, bunların koruyuculuğunu Bâb-ı Âli nezdinde yürütüyordu. Müslümanlar da Bosna-Hersek, Suriye ve Lübnan'da ayaklanmışlardı. Niş'te çıkan karışıklıklar Avrupa devletlerinin müdahalelerine yol açmıştı. Sadrazam Kıbrıslı Mehmet Paşa 1860 yılında Rumeli vilâyetlerini denetlemek üzere Varna'ya gitmiş, ancak, bu sırada Ortadoğu'da Dürziler ile

parlamentosunda, Cezayirli muhacirlere yönelik alınan üçüncü kararda; yabancı ülkelerde ikamet eden Cezayirlilerin bulunduğu bölgedeki konsolosluğa kayıt yaptırılmaları ve ikametgâhlarına en yakın konsolos vekilinin huzuruna çıkarak her sene varlıklarını ispat etmeleri gerekliliği vurgulanmıştır. Bu karar çerçevesinde, Fransız konsolosluklarında Cezayirlilerin kaydı için ayrıca bir defter tutulması ve her yıl, yıl içinde tutulan kayıtların bir nüshasının Cezayir valisine gönderilmesi istenmiştir.⁴⁰ Görüldüğü üzere Fransa, Cezayirli muhacirlerin Fransız tabiiyeti konusundaki şartlarını kolaylaştırmaya başlamıştır.

Osmanlı Devleti ise Akka sancağına yerleşen muhacirler özelinde *askerlik* ve *vergi* hususlarındaki muafiyet istekleriyle mücadele etmektedir.⁴¹ Bir ülke halkının, egemenliğine tabi olduğu devlete karşı önemli sorumluluklarından olan *askerlik* ve *vergi* meselesi, devlete tabii olduklarını beyan eden muhacirler için de söz konusudur. Muhacirlerin tabiiyeti meselesinde de büyük önem arz eden bu iki önemli husus kapsamındaki düzenlemelerin meşrulaştırılması amacıyla Osmanlı Devleti 1851 tarihli Fransız Vatandaşlık Kanunu'ndan esinlenerek din ilkelerinden bağımsız ilk seküler vatandaşlık düzenlemesi olan *Tabiiyet-i Osmaniye Kanunu*'nu 28 Ocak 1869 tarihinde yürürlüğe koymuştur. Böylece yabancı ülkelere gelen ve Osmanlı Devleti'nde ikamet edenlerle ilgili hükümler karara bağlanmıştır.⁴²

Fransa'nın 1870-1871 savaşında Prusya karşısında ağır yenilgiye uğraması, Doğu Akdeniz'de dengelerin yeniden değişmesine, Fransa'nın Suriye'deki nüfuz mücadelesini geçici olarak askıya almasına ve bölgedeki *tabiiyet* meselesinin yeni bir

Maruniler arasında çatışmalar meydana gelmişti. Olaylar, Avrupa devletlerinin de müdahalesiyle bir iç sorun olmaktan çıkarak, uluslararası bir boyut kazanmıştı. İngiltere, Fransa, Avusturya, Rusya ve Osmanlı Hükümetlerinin katılımlarıyla oluşturulan bir komisyon, 9 Haziran 1861 tarihli Lübnan Nizâmname'sini hazırladı. Gerçekte, bu nizâmname Lübnan'a neredeyse bağımsızlık statüsü (otonomi) tanıyan bir yapıdaydı. Hristiyan tebaa arasından seçilecek olan mutasarrıf, Suriye ve Beyrut'ta bulunan Osmanlı valilerinden bağımsız davranabilecekti. Osmanlı İmparatorluğu'na bağlılığı yalnızca yıllık bir vergi ödemekle sınırlanıyordu." Mehmet Seyitdanlıoğlu, "Yenileşme Dönemi Osmanlı Devlet Teşkilâtı," *Türkler Ansiklopedisi*, Cilt 13, Ed. Hasan Celal Güzel – Osman Karatay, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s. 575.

⁴⁰ Fraşerli Mehdi, *age.*, s. 326.

⁴¹ *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2010. s. 291.

⁴² BOA, Yıldız Esas Evrakı (Y. EE.), 41-133-1-1; *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, s. 291; Calvo, *age.*, s. 24. 7 Şubat 1884'de Tabiiyet Kalemi kurulmuş ve özellikle yabancıların himayesi ile vatandaşlığı altında olduğu iddia edilen kişilerin tabiiyetlerini araştırmak ve gayri nizami usullerle tabiiyet elde edenleri tespit etmek amaçlanmıştır. Esasen bu durum Osmanlı Devleti çatısı altında yaşayan gayrimüslimlerle ilgilidir. Ayrıca kalem yabancı ülke vatandaşlarından Osmanlı tabiiyetine geçmek isteyenlerin başvurularını değerlendirip gerekli işlemleri yapmakla yükümlüydü. Mahmut Akpınar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Hariciye Nezareti'nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması," *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXIX, Sayı 1, 2014, s. 75; Serbestoğlu, *agt.*, s. 37; Mahmud Fuad, *age.*, s. 74 – 75.

evreye girmesine neden olmuştur. Bu sırada Osmanlı Devleti'nin 1877/78 Osmanlı-Rus Harbi'nde yenilmesi ve İngiltere'nin Ruslara karşı Osmanlı Devleti'ni koruma gerekçesiyle 1878'de Kıbrıs'ı ilhak etmesi ve ardından 1879 yılı sonlarında Büyükelçi H. Layard'ı Suriye'ye göndererek bölgedeki nüfuzunu artırmaya başlaması Fransa'yı harekete geçirmiştir. Fransa, İstanbul'daki askeri ataşesi Louis de Torcy'yi 1880 yılında Suriye'ye göndermiş⁴³ ve bir yıl sonra Tunus'u işgal ederek Orta Akdeniz'de güçler dengesinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur.⁴⁴

İngiltere ile Fransa arasındaki rekabet Suriye'de bulunan Cezayirli muhacirlere de yansımış ve muhacirler bölge yönetimiyle karşı karşıya gelmiştir. 1880 yılında Suriye valisi olarak atanan Hamdi Paşa döneminde muhacirlerle ilişkiler oldukça gerilmiştir. Vali ile Cezayirli muhacirlerin lideri Emir Abdülkadir'in ailesi arasında karşılıklı suçlamalar yapılmış ve bu durum dilekçelerle İstanbul'a bildirilmiştir. 20 Temmuz 1882'de Emir Abdülkadir'in oğlu Muhiddin Paşa tarafından beş nüsha olarak hazırlanan ve İstanbul'da Hariciye ve Dahiliye Nezaretleri başta olmak üzere ilgili makamlara gönderilen valiyle ilgili rahatsızlıkların dile getirildiği şikâyet dilekçesi oldukça dikkat çekicidir.⁴⁵

Hamdi Paşa suçlamalara cevap vermiş ve 23 Temmuz 1882'de Sadaret makamına gönderdiği yazıda; bölgedeki olayları anlatarak Cezayirlilerin bir kısmının Osmanlı tabiiyetini kabul etmiş olmalarına rağmen Fransız konsolosluğunun bu kişilere gizlice Fransız pasaportu vermeye teşebbüs ettiğini bildirdikten sonra Emir Abdülkadir ve oğullarına Fransız Hükûmeti tarafından ekonomik destekte bulunulmasının siyasî açıdan sakıncalar doğuracağı ve bu konuda gerekli önlemler alınması hususunda uyarılarda bulunmuştur.⁴⁶

Diğer taraftan, 1875 yılında Kanal Şirketi hisselerinin çoğunluğunu ele geçiren İngiltere'nin 1882 yılında Mısır'a yerleşmiş olması her iki devlette şok etkisi yaratmış, Osmanlı Devleti, önemli ölçüde toprak kaybederken, 1869 yılında Süveyş Kanalı'nı açan ve Napolyon döneminden beri de Mısır'ı ele geçirecek belirli siyasi çıkarlar elde etmeyi düşünen Fransa'nın bütün ümitlerinin kaybolmasına neden olmuştur.⁴⁷

Bu gelişme Fransa'nın Suriye bölgesinde bulunan Cezayirliilerin Fransız tabiiyetinde kalmaları yönündeki çalışmalarını hızlandırmış ve bu doğrultuda

⁴³ Buzpınar, *age.*, s. 96.

⁴⁴ İsmail Hami Danişmend, *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul, 1972, s. 318; Yorulmaz, *agm.*, s. 701.

⁴⁵ BOA Y. EE, 40-3-5-1.

⁴⁶ BOA Y. EE., 40-3-3-1.

⁴⁷ Armaoğlu, *age.*, s. 367.

Emir Abdülkadir'in 24 Mayıs 1883 tarihinde ölümünden sonra Emir Abdülkadir'in oğulları üzerindeki baskısını daha da artmıştır.

Fransa, Cezayirli muhacirlerin Fransız tabiiyetinde kalması için Emir ve ailesini belirli bir gelire bağlamanın yanı sıra aileye bağlı muhacirleri Osmanlı Devleti'nin vergi ve askerlik gibi yükümlülüklerle tabi tutacağı hususlarını da propaganda malzemesi olarak kullanmıştır.⁴⁸

Buna karşın Osmanlı Devleti yetkilileri de 8 Mart 1884'te Emir ve ailesine yapılan yardımları kamuoyuyla paylaşarak Cezayirli muhacirlerin Osmanlı tabiiyetinde kalmaları yönünde bir siyaset izlemiştir.⁴⁹ Osmanlı Devleti'nin izlediği siyaset emir ve oğullarını olumlu yönde etkilemiş ve 27 Mayıs 1886 tarihinde Emir'in oğullarından Muhammed ve Muhiddin Paşa, İstanbul'a gönderdikleri bir mektupla Padişaha bağlılıklarını bildirmişlerdir.⁵⁰

Görüldüğü üzere Cezayirli muhacirlerin çoğunlukla yerleştirildiği bölge olan Suriye'de meydana gelen değişimler ve bölge coğrafyasındaki güç mücadeleleri, Fransa'nın Cezayirli muhacirlerin tabiiyeti konusundaki tavrının tamamen değişmesine neden olduğu gibi Osmanlı Devleti ve Fransa'nın çeşitli önlemler olarak Cezayirli muhacirlerin kendi tabiiyetine geçmeleri için çaba sarf etmelerine neden olmuştur.

Suriye Bölgesi'ndeki Asayişsizliğin Cezayirli Muhacirlerin Tabiiyeti Üzerine Etkisi

Tabiiyet meselesini etkileyen bir diğer husus da "asayiş" konusudur. 27 Ocak 1888 tarihinde Yıldız Sarayı Baş Kâtipliğinden yazılan bir yazıda; Emir Abdülkadir'in oğlu Haşim'in Fransa Cumhurbaşkanlığı ve Dışişleri Bakanlığına gönderdiği telgrafta, Fransa'nın Şam Konsolosluğuna girerek infial yaratan jandarmalar nedeniyle şehirdeki bütün Cezayirlileri alıp şehri terk etmek için izin istemesinin yanı sıra kendilerine yeni ikamet mahallerinin belirlenmesi ricasında bulunduğu rivayet edildiği belirtilmiş ve olayın bölge yetkilileri tarafından araştırılarak duruma göre hareket edilmesi istenmiştir.⁵¹

⁴⁸ Cezayirli muhacirlerin askerlik yapmak istememelerine dair pek çok belge bulunmaktadır. 1844 yılında Antalya sancağına bağlı Akseki Kazasına gelerek yerleşen Hacı Mehmet Ağa'nın oğlu Mehmet Efendi'nin 1885 yılında kendisine askerlik çağrısı yapıldığında, bu kişinin askerlikten kurtulmak için babasının Fransız tabiiyetinde olduğu iddiasında bulunması ve Mehmet Efendi'nin bu iddiasının Tabiiyet Kalemi Müdüriyeti tarafından "babaları buraya hicret eden ve kendileri bu toprakta doğan kişilerin sonradan böyle uydurma iddialarda bulunduğu" yönünde bir değerlendirme ile Hariciye Nezaretine iletmesi Cezayirlilerin askerlik yapma konusundaki düşüncelerini açıkça ortaya koyması açısından önemli bir örnektir. *BOA Hariciye Nezareti Tabirrat (HR-TH)* 78-16-4-1.

⁴⁹ *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, s. 388.

⁵⁰ *BOA Yıldız Komisyonlar Maruzatı (Y.PRK.KOM.)* 4-83-1-1.

⁵¹ *BOA İrade-i Hariciye (İ.HR)* 338-21887-1-1.

Yıldız Sarayı Baş Kâtipliği tarafından 19 Şubat 1888'de gönderilen diğer bir yazıda; Şam'da meydana gelen olaylar üzerine her iki tarafın da durumu incelemek üzere komiserler tayin etmesinin uygun olacağı belirtilmiştir. Ayrıca Fransız Hükûmetinin, Fransa Büyükelçiliği aracılığıyla Fransa Şam Konsolosunun tahkikat esnasında görev bölgesinde bulunmaması yönünde emir vereceği; Osmanlı Devleti'nin de bu süre içinde Suriye valisinin padişah tarafından verilecek bir emirle Beyrut'a gönderilmesinin emredilmesi hususlarının Osmanlı Devleti tarafından kabul edildiği bildirilmiştir.⁵²

Osmanlı Devleti, Suriye'nin de içinde bulunduğu coğrafyada asayiş bozan olayların giderek artması üzerine, durumu yerinde incelemek üzere Hüseyin Rıza Paşa'yı, özel görevle Beyrut'a göndermiştir. Hüseyin Rıza Paşa, bölgede yaptığı incelemeler sonucu Cezayirli durumuna da yer verdiği 7 Nisan 1888 tarihli layihasını Mâbeyn-i Hümayun'a sunmuştur. Hüseyin Rıza Paşa, olayların önünün alınabilmesi için Cezayirli muhacirlerin tabiiyet meselesinin kesinlik kazanması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre, *tabiiyetin tespiti yapılmadıkça suçlulara karşı bölgesel yönetim çaresiz kalacaktır.*⁵³

Hüseyin Rıza Paşa layihasında; bölgedeki asıl problemin Cezayirli muhacirlerin sayıları olmayıp, Osmanlı tabiiyetine geçmedeki kuşkularından kurtulamamaları olduğunu ve Fransız tabiiyeti iddiasında bulunanların Abdülkadir'in ölümünden sonra iyiden iyiye arttığını belirtmiştir.⁵⁴

Görüldüğü üzere Hüseyin Rıza Paşa; Suriye bölgesinde *tabiiyet* konusunun yaratmış olduğu kargaşayı, Emir Abdülkadir'in oğullarının Osmanlı Devleti veya Fransa tabiiyetinde olma durumlarının Cezayirli muhacirlerin üzerinde etkili olduğu ve bu kişilerin de zaman zaman kargaşayı tetikledikleri, *tabiiyet* konusunda kesin bir karar verilmesi durumunda olayların çözüme kavuşabileceğini belirtmiştir.

Hüseyin Rıza Paşa layihesindeki ifadelerinde:

“...Taberiye dahilinde bulunanlar Hüsnüye mezrasında yerleşmiş olan yaklaşık bir buçuk sene önce Fransa tebaasından olduklarından bahisle bu sıfatta tanınmalarını iddia etmeleri ve bu konuda ısrar etmeleri üzerine Osmanlı arazisinden uzaklaştırılarak ülkeden ihraç edilecekleri belirtilmesi üzerine yabancılık davasından vazgeçerek Osmanlı evrakını almışlardır. Şam şehriyle ona bağlı bölgelerde yaşayan Cezayirlilerin üçte biri de dört beş sene önce nüfusa kaydedilmiş ve Osmanlı tezkereleri doldurulmuş olduğu halde çoğunluğu hala almaktan çekinmişlerdi. Safed'de olan Cezayirli Fransa tabiiyetini terk ile Osmanlı tabiiyetini kabul ettiklerine dair Hamdi Paşa'ya mühür ve imzaları altında bir takım dilekçeler vermişlerken içlerinde yabancı

⁵² BOA İ.HR 338-21888-1-1.

⁵³ BOA Yıldız Esas Evrakı 7-21-2-3.

⁵⁴ Aynı yer.

tabiiyeti iddiasını yineleyenlerin miktarı yine çoktur. Merhum Abdülkadir'in evlat ve ailesinden Osmanlı tabiiyetini muhafaza etmek isteyen Mehmet Paşa ve Muhiddin Paşalar, Emir Ali de dört beş ay önce Fransa tabiiyetini terk ile Osmanlı tabiiyetine iltica etmiş ise de diğerleri ve merhum Abdülkadir'in reddetmiş olduğu oğlu Haşim Fransa tabiiyetinde kalmıştır.

... Bundan dolayı bu konuda İstanbul'ca kesin olarak bir karar ve tedbir alınmasıyla Osmanlı hukukuna uygun şekilde şu tabiiyet meselesinin neticelenmesi Suriye'nin asayışı açısından gerekli[dir]."⁵⁵

Bu sırada bölgedeki Fransız yetkilileri muhacirlerin Fransa tabiiyetine geçmeleri hususundaki faaliyetlerini devam ettirmiştir. 2 Ağustos 1888'de Suriye'den Sadaret makamına gönderilen bir yazıda; Akka'dan Taberiye bölgesine gitmek isteyen muhacirlerin daha önce Taberiye'da bulunan Fransız konsolosunun bölgedeki diğer muhacirlere yönelik Fransız tabiiyetine geçmeleri hususundaki faaliyetleri nedeniyle Akka'ya gelmiş olan muhacirlerin Taberiye'ya gönderilmesinin sakıncalı olabileceği belirtilerek bu konuda nasıl davranmaları gerektiğinin sorulması, durumun ciddiyetini ortaya koymaktadır.⁵⁶

Osmanlı Devleti ile Fransa Arasında Cezayirli Muhacirler Konusunda Yapılan Anlaşma

Döneme ait yazışmalar incelendiğinde, Cezayirli muhacirlerle ilgili anlaşma yapılması konusunda Fransa'nın, padişahın iyi niyetinden emin oldukları ancak bölge yönetimi (Suriye) ve sadrazamla ilgili şüpheleri olduğu anlaşılmaktadır. Cezayirli muhacirler konusunda Fransa'nın tavrıyla ilgili hususlar Fransa Büyükelçisi Kont de Montebello'nun kaleme aldığı muhtıradan açıkça ortaya konulmuştur. Montebello; 22 Temmuz 1888'de Osmanlı Devleti ile Fransa arasındaki iyi ilişkileri tehlikeye atmamak için tedbirler alınması gerektiği, herhangi bir problem olduğunda da bunun çözümünde padişahın iyi niyetle hareket edeceğine Fransa'nın güveni olduğunu bildirmiştir.⁵⁷

Montebello, muhtırasında;

1. Osmanlı Devleti'nin izni olmadıkça tebaasından hiç kimsenin Fransa tabiiyetine giremeyeceği gibi bundan böyle Cezayirli hiçbir Fransalının, Fransa Hükûmetinin izni olmadıkça Osmanlı Devleti tebaası sıfatını taşıyamayacağını,
2. Osmanlı Devleti ile Fransa arasında mevcut iyi ilişkileri sürdürmeye hizmet edecek bu meselenin düzenlenmesinin barışçıl bir şekilde yapılan bir anlaşmaya bağlı olduğunu,

⁵⁵ BOA Y.EE., 7-21-2-4.

⁵⁶ BOA DH. MKT, 1527-116-1-1.

⁵⁷ BOA Y. EE, 11-23-2-2.

3. Fransa konsoloslukları defterlerinde kayıtlı ve Fransa tabiiyetinde kalmak isteyen bütün Cezayirliilerin tamamen menfaatlerini muhafaza edeceğini,
4. Kayıtlarda kolaylık sağlamak üzere Fransalılığı kesin olarak tanımış bütün Cezayirliilerin Fransa konsoloslukları defterlerinde kayıtlarının yapılacağını,
5. Osmanlı Devleti'ne tebliğ edilip sonra da Osmanlı Devleti'nde ikamet etmek niyetiyle yeni gelen Cezayirliilerin isimlerinin kayıttan çıkarılmak üzere açık kalacağını,

belirtmiştir.⁵⁸

Montebello, herhangi bir kargaşaya sebebiyet vermemek için Fransa ile Osmanlı Devleti arasında dostane bir düzenleme yapılması konusunda şu önerilerde bulunmuştur:

1. Cezayirli muhacirlerin Fransa konsolosları huzurunda ve hürriyet teminatı altında, kendi rızaları ile aldıklarını beyan etmiş oldukları Osmanlı tabiiyeti tezkereleri Fransa tarafından kabul edilecektir.
2. Şam ve Beyrut valilerinin kişisel görüşleri, bu tartışmaların sonucunu kolaylaştırmamaktadır. Bu nedenle büyükelçiliklerle Bâb-ı Âli arasındaki görüşmeler zorunlu hale gelmiştir.⁵⁹

Montebello'nun bu muhtırası, Osmanlı Devleti ile Fransa arasında Cezayirli muhacirlerin tabiiyetleri konusundaki esasları belirleme yönünde atılan bir adım olmuştur.

Montebello 16 Eylül 1888'de, Osmanlı Devleti yetkilileri tarafından Cezayirliiler meselesinde gösterilen eğilimin hoşgörüyü karşılanamayacak durumda olmasına rağmen, padişahın Fransa ile iyi ilişkilerinin devamı yönündeki arzusunun mutluluk verici olduğunu belirtmiştir.

Montebello, Devletler Hukuku Enstitüsünün 1895 Cambridge toplantısında alınacak olan "*kişinin tabiiyet seçme hürriyeti bulunmalıdır*"⁶⁰ kararına ilham teşkil edecek şekilde padişahın talebi üzerine Cezayirliiler meselesine dair Fransa'nın ılımlı bir teklifte bulunduğunu belirtmiştir. Montebello ayrıca, Fransa'nın yaptığı teklifin sınırlı bir zaman içinde kendilerini kesinlikle Osmanlı tabiiyetinde veya Fransız tabiiyetinde olduklarını açıklamak için Cezayirliilere seçme hakkı tanınmasına dair olduğu; ancak bu teklifin sadrazam tarafından reddedildiğine dair bir nota aldıklarını ve bu konuda kesin bir anlaşma olmadıkça padişahın arzu ettiği gibi dostane ilişkilerin devamının mümkün olmadığını belirtmiştir.⁶¹

⁵⁸ BOA Y. EE. 11-23-2-3.

⁵⁹ BOA Y.EE 11-23-2-4; 11-23-2-6.

⁶⁰ Gülören Tekinalp, "Tabiiyetin Genel İlkeleri ve 1964 Tarihli Türk Vatandaşlık Kanunu", *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 38, Sayı 1-4, Ocak 1973, s. 484.

⁶¹ BOA Yıldız Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi (Y.PRK.MYD) 8-8-2-2.

Fransız elçisinin bu yazısından; padişah ve sadrazam arasında Cezayirli muhacirlerin tabiiyeti konusunda önemli bir fikir ayrılığı olduğu ve muhacirlere tabiiyet konusunda seçme hakkı tanınmaması halinde, Fransa ile dostane ilişkilerin sürdürülemeyeceğine yönelik üstü kapalı bir ihtarda bulunduğu sonucu çıkmaktadır.⁶²

Fransızlar tarafından muhacirlere tabii olacakları ülke konusunda seçme hakkının tanınması yönündeki bu görüşler ve hazırlıklar, Osmanlı Devleti tarafından da değerlendirilmiş ve Osmanlı Devleti hukukuna ve maslahatına uygun bir anlaşma metni hazırlanmıştır. 16 Kasım 1889'da Fransa Büyükelçisiyle görüşülerek hazırlanan dokuz maddelik anlaşma metninde belirtilen, “*Suriye bölgesine göç eden ve daha sonra göç edecek olan Cezayirli muhacirlerin, Osmanlı tebaası olarak kabul edilecekleri ve haklarında yapılacak işlemlerde bu anlaşma metnin esas alınacağı*” yönündeki irade, Sadrazam Kamil Paşa'nın imzasıyla 19 Kasım 1889 tarihinde bölge yetkililerine gönderilmiştir.⁶³

Söz konusu anlaşma metnine göre;

“Cezayirlilerden takım takım Suriye'ye göç eden ve diğer Osmanlı tebaası gibi orada iskân eden, Osmanlı tebaasındandır. Bu kişilerden Fransa tebaası olmak isteyenler belirli bir süre zarfında Osmanlı Devleti'ni terk etmek zorunda tutulacaklardır.

Münferiden ve Fransa pasaportuyla Suriye'ye geldiğinde Fransa konsolosluğunda pasaportlarını kayıt ettirmiş olanlar, Fransa tebaası gibi kabul edilecektir. Bunlardan Osmanlı Devleti tabiiyetini isteyenler Osmanlı Devleti tabiiyetine kabul edileceklerdir.

Bundan böyle de memleketlerini terk ederek Osmanlı Devleti'nin diğer bölgelerinde yerleşmek için göç eden Cezayirli Osmanlı Devleti tebaası gibi kabul ve Osmanlı Devleti'nce uygun görülecek arazide iskân edilecektir. Fransa tabiiyetinde olarak işinin gereği pasaport ile gelenler iki sene içinde dönmekle mükellef tutulup bu süre bitiminde gitmeleri veya iki seneden az bir sürede kaybederek daha önce buldukları vilayete yine dönmeleri durumunda isimleri nüfus defterine kaydedilerek haklarında diğer Osmanlı tebaası gibi işlem yapılacağı,”

belirlenmiştir.⁶⁴

⁶² “*Hakk-ı hıyar (seçme hakkı) ilk defa 1640 muahedesinde yer bulmuştur. 14. Lui'ye gelinceye kadar tabiiyet değişmesinden kurtulmak için derhal göç etmek ve menkul ve gayri menkul malları satarak ilhak edilmiş toprakla alakayı kesmek lazımdı. 14. Lui zamanında gayri menkul malları satmak mecburiyetinden başka şartlar yürürlükte kaldı. İlk cumhuriyet, 14. Lui'den önceki devirde mevcut mükellefiyetleri ihya ederek yeni usul oluşturuldu. Şöyle ki eski tabiiyeti muhafaza niyetini göstermek gerekiyordu. İşte seçme hakkı “hakk-ı hıyar” budur.*” Seviğ, *age.*, s. 109.

⁶³ BOA Yıldız Resmî Maruzat Evrakı (Y.A.RES) 49-39-1-1.

⁶⁴ BOA (Y.A.RES) 49-39-3-1; *Düstur*, Tertip 1, Cilt 6, Devlet Matbaası, Ankara, 1939, s. 469- 470.

Padişah ile Fransa Büyükelçisi arasında imzalanan bu anlaşmaya dair Fransız Hükûmetinin cevabının gecikmesi üzerine bölgede çıkabilecek olaylarda alınacak tedbirler hususunda karar verilebilmesini sağlamak amacıyla Suriye ve Beyrut vilayetleriyle Kudüs sancağına gizli birer yazı gönderilmiştir. Bu yazıda bölgesel yönetimle konsololar arasında problem konusu olan Cezayirlilerin tabiiyeti meselesinde özellikle mevcut “*statükoya uygun hareket edilmesi*” istenmiştir.⁶⁵

17 Ocak 1893 tarihinde Şura-yı Devlet, alacakları izinle tabiiyet değiştirmek isteyen muhacirlere yönelik olarak yayınladığı kararda başka ülke tabiiyetine geçenlerden, bir daha geri dönmeyeceklerine ve Osmanlı Devleti’yle bütün bağlarını keseceklerine dair beyanname alınması öngörülmüş; bu kişilerden ülkeyi terk etmeyip, Osmanlı topraklarında ikamet etmeye devam edenlerden ise başka devletlere tabii oldukları iddiasında bulunmayacaklarına dair kefaletli senet vermeleri talep edilmiştir.⁶⁶

Anlaşmadan Sonra Suriye ve Komşu Bölgelerde Yaşanan Olaylar

Tabiiyet meselesi yukarıda bahsedilen anlaşmayla çözümlenmeye çalışılmışsa da anlaşmadan sonra bölgede yaşanan olaylar bu hususun net bir çözüme kavuşmadığını göstermiştir. İmzalanan anlaşma ve yürürlüğüne dair alınan kararların yetersiz kalması üzerine Suriye Valisi, anlaşmazlık halinde yapılacak işlemlerle ilgili İstanbul’dan görüş sormuştur.⁶⁷

Suriye Valiliğinin 7 Şubat 1893’te Hariciye Nezaretine gönderdiği yazıda, bölgedeki problemlerden bahsedilerek; daha önce Suriye’ye gelip iskân eden, emlak ve arazi edinen kişilerin genellikle Fransa tabiiyeti iddiasında bulunarak sorun çıkardıkları bildirilmiştir. Yazıda ayrıca Cezayirli muhacirlerden 255 aile ile Şam’da ikamet etmekte olan Musevi cemaatinden 91 kişinin Fransa tabiiyetinden çıkarıldıkları ve kendilerine Osmanlı tabiiyet belgesi verildiği de ifade edilmiştir.⁶⁸

Beyrut Valiliğinden alınan 6 Mayıs 1893 tarihli yazıda da, Osmanlı Devleti tabiiyetinde kalmak ve Beyrut vilayetine yerleşmek isteyen kişilerin olduğu, bu kişilerin Fransız konsolosluğuna kayıtlı olup olmadıklarına dair istenen belgeleri konsolosluğun vermemesi nedeniyle zor durumda kaldıkları ifade edilmiştir.⁶⁹ Bu sorunu çözmek üzere Osmanlı Hükûmeti gönderdiği cevabi yazısında “*söz*

⁶⁵ BOA (Y.A.RES) 49-39-2-1.

⁶⁶ Serbestoğlu, *agt.*, s. 43.

⁶⁷ BOA BEO, 153, 11408, 2-1.

⁶⁸ BOA BEO 153, 11408, 1-2.

⁶⁹ BOA BEO, 211, 15803, 2-1; 194, 14487, 1-1.

konusu kişilerin Osmanlı Devleti tabiiyetine geçtiklerine dair konsolosluktan bir evrak almalarını müteakip iskân [edilebileceklerini]” bildirmiştir.⁷⁰

Osmanlı Hükûmeti, 8 Kasım 1893'te Beyrut vilayetinde yerleşmek üzere gelmiş olan erkek ve kadın 150 Cezayirli muhacire yönelik olarak, *irade-i seniyye* gereğince, Beyrut Valiliği'nden muhacirlerin her birinden kişisel olarak Osmanlı Devleti tabiiyetini kabul ettiklerine ve Osmanlı Devleti'nin kanun ve nizamlarına tabi olacaklarına ve daha sonra da hiçbir şekilde yabancı tabiiyeti iddiasında bulunmayacaklarına dair mazbata tanzim etmelerini istemiştir. Bu mazbataların ilgili kişilerce Fransız Konsolosluğu'na onaylatıldıktan ve nüfus sayımları yapıldıktan sonra Osmanlı tabiiyetine kabul edilmelerinin söz konusu olabileceği vurgulanmıştır.⁷¹

Suriye vilayetine komşu Adana Valiliği de, Fransa'nın İskenderiye Konsolosluğu'nun verdiği pasaportlarla Mersin'e yerleşmek üzere gelen yedisi erkek ve üçü kadın on Cezayirli Müslüman muhacirin Fransa tabiiyetinden olduklarını ifade ettiklerini belirterek muhacirlerin yabancı tabiiyeti sıfatıyla kabul edilememesi nedeniyle Osmanlı Devleti tabiiyetine girmedikleri takdirde sınır dışı edilmelerinin uygun olup olmayacağını sormuştur.⁷² Cevabi yazıda, Fransız pasaportuyla Osmanlı Devleti'ne göç eden kişilerin ikametlerine müsaade edilmesinin mevcut anlaşmaya uygun olduğu ancak muhaceret sıfatıyla gelen kişilerin öncelikle Osmanlı Devleti tabiiyetine geçmelerinin mevcut kanunlar gereği olduğu, bu konuda Fransa konsolosuyla anlaşarak ona göre işlem yapılması gerektiği bildirilmiştir.⁷³ Bu kararlar da göstermektedir ki gelen muhacirler Osmanlı tabiiyetini tercih etmeleri durumunda ülkede uzun süre ikamet edebilecekler; bunun için de yine Fransız konsolosluğundan belge almak durumunda olacaklardır.

Cezayirli Muhacirlerle İlgili Alınan Yeni Kararlar

İtalya'nın Trablusgarp'a göz dikmesi üzerine Osmanlı Devleti'nin Fransa ile bir anlaşma yapmak istemesi üzerine Fransa'nın Osmanlı Devleti'nden Cezayir ve Tunusluların Fransız vatandaşı olduklarını kabul etmesi şartını koşması ve Osmanlı Devleti'nin bu teklifi kabul etmemesi, Fransa ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkileri bir süre için gerginleştirmiştir.⁷⁴

24 Ekim 1910'da Meclis-i Vükelâda yapılan görüşmede Cezayirlilerin Osmanlı idaresi altındaki yerlerde ancak ve ancak muhacir sıfatıyla ya da

⁷⁰ BOA BEO 194, 14487, 2-1.

⁷¹ BOA BEO 309, 23119, 1-1; 349, 26103, 1-2.

⁷² BOA BEO 1113-83434-4-1.

⁷³ BOA BEO 1113-83434-3-1.

⁷⁴ Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, Cilt IX, TTK Basımevi, 2. Baskı, Ankara, 1999, s. 262-263.

muhacir sıfatı olmadan ikamet edebilecekleri kararı alınmış ve bu karar doğrultusunda vilayetlere de talimat verilmesi istenmiştir.⁷⁵ 25 Kasım 1910 tarihinde Osmanlı Devleti ile Fransa arasında Cezayirli muhacirler konusunda bir anlaşma yapılarak⁷⁶ Cezayirlilerin tabiiyetine dair kesin sınırlar belirlenmiştir. Dâhiliye Nezareti, anlaşmayı 12 Şubat 1911 tarihinde yayınladığı talimatla vilayetlere bildirmiştir.⁷⁷

Anlaşmaya göre;

“Osmanlı Devleti’nde seyahat eden veya orada ikamet eden Cezayirlilerin ikamet süreleri ne kadar olursa olsun, hem kendileri hem evlat ve torunları Cezayirli sıfatını kaybetmeyecekler ve haklarında Osmanlı tebaası muamelesi yapılmayacaktır.

Asıl memleketleri ile her türlü alakasını keserek, Osmanlı Devleti’nde kesin olarak yerleşmek üzere gelen Cezayirli, kendisi ile zevcesinin ve sofrasında bulunan çocuklarının Osmanlı tabiiyetine girdiklerini, kendisi ve torunları için her çeşit yabancı tabiiyeti iddiasından feragat ettiğini içeren bir beyannameyi Osmanlı Devleti yetkililerine verecektir. Bu beyanname sahibinin ahlakı ile sabıkasına ait bilgi almak ve hakkında adli takibat olup olmadığını anlamak üzere, Fransız Konsolosluğuna bildirilecektir. Beyannamenin tebliğ tarihinden itibaren 75 gün içinde konsolos itirazda bulunmadığı veya itirazı, tabiiyet değiştirmeye mani olmayan bir durumda, ilgili kişi ailesiyle birlikte Osmanlı tabiiyetini elde etmiş olacaktır...

Memleketlerinde yürürlükte olan kanunlar gereğince Cezayirli sıfatını zaten kaybetmiş olan Cezayirliler hakkında Osmanlı Devleti’nde Osmanlı Devleti tebaası muamelesi süresiz icra olunabilecektir.”⁷⁸

Fransa ile imzalanan ve Dâhiliye Nezaretinin 20 Şubat 1911 tarihli yazısıyla tebliğ edilen bu anlaşmayla ilgili uygulamada sıkıntı çıkmaması için ilgili birimler bilgilendirilmiştir.⁷⁹

Dâhiliye Nezareti 21 Şubat 1915 tarihinde Suriye vilayetine gönderdiği bir yazıda 30 Aralık 1914 tarihinde *Meclis-i Vükelâ Müzâkerâtına Mahsûs Zabıt Varakası*’nda bahsi geçen Cezayirli muhacirler hakkında yapılacak işlemlere dair Hukuk Müşavirliğinin aldığı kararı bildirerek bu doğrultuda hareket etmelerini istemiştir. Söz konusu belgede yer alan Hukuk Müşavirliği kararı şöyledir:

“...Her ne suretle olursa olsun Osmanlı Devleti’nde bulunan Cezayirliler ve Tunuslular Osmanlı tebaasından olup, eskiden Fransa himayesi tanınmış olanlar da dâhil olmak üzere hepsinin Osmanlı sayılmasıyla ona göre işlem

⁷⁵ *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, s. 340-41.

⁷⁶ Serbestoğlu, *agt.*, s. 207.

⁷⁷ *agt.*, s. 208.

⁷⁸ *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, s. 344-345; *BOA Dâhiliye Nezareti İdare (DH.İD)*, 85-12-2-1, 2.

⁷⁹ *BOA BEO* 3941-295504-1-1.

yapılması lazım geldiği, ancak Cezayir ve Tunus yabancı işgali altında olduğundan bu ülkeler ahalisinden olup Osmanlı Devleti'ne hicret ve iltica edenlerin muhacir ve mültecilere nizamden verilen izinlerden istifadeleri icap edeceği...⁸⁰

Sonuç

Fransa'nın Cezayir'i işgalinden sonra Cezayir halkının bir kısmının Osmanlı Devleti'ne göçüyle ilgili, T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivinde yapılan araştırmada; *Cezayirli muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne göçü ve tabiiyeti, tabiiyet meselesinin Osmanlı Devleti-Fransa ilişkilerine etkisi* gibi iki önemli hususun öne çıktığı görülmektedir.

İlk mesele incelendiğinde, henüz *Tabiiyet Kanununun* çıkarılmadığı ve *Muhacirin Komisyonlarının* oluşturulmadığı bir dönemde Cezayirli muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne geldiği, bu tarihten sonra tabiiyet meselesinin önemli bir sorun olarak devlet yetkililerinin gündeminde yer almaya başladığı anlaşılmaktadır. Modern anlamda *uyruklu* olarak bilinen *tabiiyet* konusunda kesin çerçevenin tam olarak çizilememesi, Cezayir'den gelen ilk göç kafilesinin tabiiyetiyle ilgili karar vermeyi güçleştirmiştir. Problem yaratan hususlar, göç alan bölge yetkilileri ile İstanbul arasında yapılan yazışmalarla giderilmeye çalışılmıştır. Göç olayının başladığı ilk yıllarda muhacirlerden senet alınması, devletin diğer muhacirlere uyguladığı iskân politikasını Cezayirli muhacirlere de uygulaması ve Fransa'nın herhangi bir sorun çıkarmaması gibi nedenlerle muhacirlerin tabiiyeti konusu sorunsuz çözülmüştür.

Cezayirli muhacirlerden alınan senetler, farklı düşünürlerin savunduğu fikirleri bir arada görmek açısından da oldukça önemlidir. Bu kafileden yalnız erkeklerle görüşülüp onlardan senetler alınması, Jean Jacques Rousseau'nun *toplumsal sözleşmesinde* yer alan *devletle fertler arasında yapılan anlaşma* tezine örnek teşkil ederken, kadın ve çocuklardan bu senetlerin alınmamış olması; henüz reşit olmamış kişilerin devletle anlaşma yapmaması ve doğuştan bir ülke tabiiyetinde olmaları nedeniyle *tabiiyetin sosyal bir zorunluluk* olduğu görüşünü savunan ikinci grubun tezini açıklar niteliktedir.

Döneme ait yazışmalar incelendiğinde, Osmanlı Devleti'nin kendi göç politikasıyla uyumlu bir şekilde Cezayirli muhacirleri Suriye bölgesine yerleştirdiği bunda, bölgenin Cezayir'in iklim şartlarıyla benzerlik göstermesi, tarım yapılacak uygun arazinin bulunması ve Arap nüfusun fazla olmasının göz önünde tutulduğu görülmektedir. Suriye bölgesinin tercihi, sonraki dönemde gerek bölgedeki güç mücadelesi gerekse bölge içi etnik çatışmalar nedeniyle Cezayirli muhacirlerin tabiiyeti hususunda olumsuz değişimlere yol açmıştır.

⁸⁰ *Osmanlı Belgelerinde Cezayir*, s. 358-359; BOA DH. İD 61-2-67-1-1.

Zira başlangıçta muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne göçüne ses çıkarmayan Fransa, İngiltere'nin bölgede artan nüfuzu nedeniyle yeniden güç mücadelesine girmiş ve nüfuzunu artırmak amacıyla Cezayirli muhacirlerin Fransız tabiiyetine girmesi için yeni kararlar almak durumunda kalmıştır.

Yazışmalara yansayan önemli bir husus da, Cezayirli muhacirlerin tabiiyet tercihlerindeki değişkenliktir. Cezayirli muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne gelip Osmanlı tabiiyetini tercih ettikten sonra Fransa tabiiyeti lehine fikrini değiştirmesinde, Cezayirli liderlerin etkisi olduğu gibi Osmanlı ve Fransız yetkililerin uyguladığı siyasetin de belirleyici rol oynadığı görülmektedir. Emir Abdülkadir'in Suriye bölgesine gelmesinden sonra muhacirlerin Osmanlı Devleti tabiiyeti lehinde hareket ettiği, Emir'in ölümünden sonra Fransa'nın baskısı sonucu tabiiyet tercihlerinin Fransa yönünde değişmeye başladığı, Cezayirli muhacirlerin bulunduğu bölgelerde görev yapan Osmanlı valilerinin uygulamalarının zaman zaman muhacirleri olumsuz yönde etkilediği, Fransız konsoloslarının özellikle askerlik ve vergi konusunda Osmanlı aleyhtarı propagandalar yapması gibi hususların muhacirlerin tabiiyet konusunda tercihlerinin değişmesine neden olduğu anlaşılmaktadır.

Tespit edilebilen belgelerde yer alan, "*Cezayir gibi mahallin ecnebiyeden madud olmayıb (yabancı sayılmayıp) protesto altında bulunan mahaller*"⁸¹ ifadelerinden Osmanlı Devleti'nin Cezayirli muhacirleri kendi vatandaşı olarak gördüğü ve onları *ecnebi/yabancı* olarak değerlendirmedeği görülmektedir. Sonraki süreçte Fransa'nın Cezayirliiler üzerinde hak iddia etmeye başlaması ve bu kişileri kendi tabiiyetine geçmesi hususundaki tavrının Fransa lehine sonuç vermesine rağmen Osmanlı Devleti yetkililerinin bu konudaki düşüncelerinin değişmediği, Cezayir ve *Tunus'u protesto altında olan devletler* olarak tanımlanmaya devam ettiği anlaşılmaktadır.

Cezayirli muhacirlerin Osmanlı Devleti'ne göç etmesi, Osmanlı Devleti-Fransa ilişkilerini de yakından etkilemiştir. Osmanlı Devleti, içinde bulunduğu sorunlar nedeniyle Cezayir'in Fransa tarafından işgalini yalnız protesto etmekle yetinmiş ve sonraki süreçte Cezayir'den gelen muhacirler ve bu muhacirlerin tabiiyeti meselesiyle karşı karşıya kalmıştır. Tüm bunlara rağmen Osmanlı Devleti'nin Fransa ile problem yaşamak istemediği ve Fransa'yı rahatsız etmeyecek çözümler üretmeye çalıştığı görülmektedir. Fransa'nın Cezayirli muhacirlerin tabiiyeti konusunda fikir değiştirmesi iki ülke ilişkilerinin kısmen gerilmiş ancak yapılan görüşmelerle problemler halledilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, Cezayirli muhacirler konusunda yapılan incelemede; Fransız işgalinden sonra Osmanlı Devleti'ne göç eden Cezayirliilerin tabiiyeti meselesi, Osmanlı Devleti-Fransa ilişkilerini zaman zaman hassas bir noktaya getirirse de

⁸¹ BOA BEO 309, 23123, 1-2.

Birinci Dünya Savaşı'na kadar tamamen kopma noktasına taşımadığı, istişare yolunun açık olduğu, gerek Fransa gerekse Osmanlı Devleti içinde Cezayirli muhacirlerin tabiiyeti konusunda alınacak önlemlerde farklı görüşler olmasına rağmen ortak bir kararın alınabildiği görülmektedir.

Kaynaklar

Arşiv Kaynakları

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Osmanlı Arşivi (BOA)

Sadaret Amedi Kalemi Evrakı (A.AMD)

16-72-1-1

Bab-ı Ali Evrak Odası (BEO)

105-7830-3-1; 153-11408-1-2; 153-11408, 2-1; 194-14487, 1-1; 194-14487, 2-1; 211- 15803, 2-1; 309- 23119, 1-1; 309- 23123, 1-2; 349-26103, 1-2; 1113-83434-2-1; 1113-83434-3-1; 1113-83434-4-1; 3941-295504-1-1; 3941-295504-4-1

Hariciye Nezareti Mektubi Kalemi Evrakı (HR.MKT)

60-71-5-1.

Cevdet Dabilye (C.DH)

284-14153-1-1

Dabilye Nezareti İdare (DH.İD)

61-2-67-1-1; 85-12-2-1, 2

Dabilye Nezareti Mektubi Kalemi (DH. MKT)

65-6-7-1; 1527-116-1-1; 1532-41-1-1; 60-71-4-1; 60-71-5-1; 60-71-6-1

Hariciye Nezareti Tabirrat (HR-TH)

78-16-4-1.

İrade-i Dabilye (İ.DH)

60-983-77622-1

İrade-i Hariciye (İ.HR)

338-21887-1-1; 338-21888-1-1.

Yıldız Esas Evrakı (Y.EE)

7-21-2-3; 7-21-2-4; 11-23-2-2; 11-23-2-3; 11-23-2-4; 11-23-2-6; 40-3-5-1; 40-3-3-1; 41-133-1-1.

Yıldız Komisyonlar Maruzatı (Y.PRK.KOM.)

4-83-1-1.

Yıldız Resmi Maruzat Evrakı, (Y.A.RES)

49-39-1-1; 49-39-2-1; 49-39-3-1.

Yıldız Yaveran ve Maiyyet-i Seniyye Erkan-ı Harbiye Dairesi (Y.PRK.MYD)

8-8-2-2.

Resmî Yayınlar

(1939) *Düstur* Tertip 1, Cilt 6. Devlet Matbaası, Ankara.

(2010) *Osmanlı Belgelerinde Cezayir* Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yay., Ankara.

Kitaplar, Makaleler ve Tezler

Türk Silahlı Kuvvetleri Tarihi (1793-1908) (1978) Cilt III, Genelkurmay Basımevi, Ankara.

Tevfik Kamil (1927) *Hukuk-u Düvel-i Hususiye*, Kader Matbaası, Ankara.

Mahmud Fuad (1312) *Tabiiyet*, Nişan Berberyan Matbaası, İstanbul.

Reşat Ekrem (1934) *Osmanlı Muahedeleri ve Kapitülasyonlar 1300- 1920 ve Lozan Muahedesi*, Türkiye Matbaası, İstanbul.

ACARTÜRK Ertuğrul - KILIÇ Ramazan (2011) Osmanlı Devletinde Kapitülasyonların İktisadi ve Siyasi Perspektiften Analizi, *H.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, Cilt 29, Sayı 2, s. 1-21.

AKPINAR Mahmut (2014) Osmanlı İmparatorluğu'nda Hariciye Nezareti'nin Kuruluşu ve Dış Politikanın Kurumsallaşması, *Tarih İncelemeleri Dergisi*, Cilt XXIX, Sayı 1, s. 58-95.

AKYILMAZ Gül (1999) Osmanlı Devleti'nde Egemenlik Kavramının Gelişimi, *Selçuk Üniversitesi, Hukuk Fakültesi Dergisi*, Cilt 7, Sayı 1-2, s. 129-159.

ARMAOĞLU Fahir (1997) *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, TTK Basımevi, Ankara.

BİRSEN Kemaleddin (1936) *Devletler Hususi Hukuku*. Cilt I. İstanbul.

BUZPINAR Tufan (1997) Suriye'ye Yerleşen Cezayirli Muhacirlerin Tabiiyeti Meselesi (1847-1900), *İslam Araştırmaları Dergisi*, Cilt 1, s. 91-106.

CALVO Charles M. (1896) *Le Droit International: Théorique et Pratique et Pratique*, Cilt II, 5'inci Baskı. Libraire nouvelle de Droit et de Jurisprudence, Paris.

DANIŞMEND İsmail Hami (1972) *İzablı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, Cilt 4, Türkiye Yayınevi, İstanbul.

DURUN Davut (1993) Cezayir, *Türkiye Diyanet Vakfı, İslam Ansiklopedisi*, Cilt 7, s. 499-500.

- EMEKLİER Bilgehan (2011) Thomas Hobbes ve John Locke'un Güvenlik Anlayışlarının Karşılaştırılmalı Bir Analizi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, Cilt 7, Sayı 13, s. 99-123.
- Fraşerli Mehdi (1325) *İmtiyâzât-ı Ecnebiyenin Tatbikat-ı Hazırası*, Cemil Matbaası, Samsun.
- GEDİKLİ Fethi (1992) Mithat Paşa'nın Suriye Layıhası, *Divan* Cilt 2, s. 169-189.
- HUSREVYAN Hamayak (1329) *Hususi Hukuk-u Düvel*, Edeb Matbaası, Dersaadet.
- Hasan Sırrı (1326) *Hukuk-u Hususiye-i Düvel*, Mahmud Bey Matbaası, Dersaadet.
- KARAL Enver Ziya (1995) *Osmanlı Tarihi*, Cilt VII, 5. Baskı TTK. Yay., Ankara.
- (1999) *Osmanlı Tarihi*, Cilt IX, 2. Baskı, TTK Basımevi, Ankara.
- MERAY Seha L. (1947) Devletlerarası Hukukta Milliyetler Prensibi, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, Cilt 2, Sayı 3, s. 295-310.
- ROUSSEAU Jean Jacques (1895) *The Social Contract*, Çev. Henry J. TOZER, Chorles Scribner's Sons, New York.
- SAYLAN Kemal (2015) Hüseyin Rıza Paşa'nın 1888 Tarihli Layıhasına Göre Suriye-Lübnan Bölgesi'nin Sorunları ve Çözüm Önerileri, *A. Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi [TAED]*, Sayı 54, s. 537-560.
- SERBESTOĞLU İbrahim (2011) Zorunlu Bir Modernleşme Örneği Olarak Osmanlı Tabiiyet Kanunu, *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi [OTAM]* Sayı 29, s. 193-214.
- (2010) *Osmanlı Devleti'nde Tabiiyet*, Doktora Tezi. On Dokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Samsun.
- SEYİTDANLIOĞLU Mehmet (2002) Yenileşme Dönemi Osmanlı Devlet Teşkilâtı, *Türkler Ansiklopedisi* Cilt 13, s. 561-576.
- [SEVİĞ] Muammer Raşid (1928) *Hukuk-u Hususiye-i Düvel*, İlhami-Fevzi Matbaası, İstanbul.
- (1947) *Devletler Hususi Hukuku*. İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul.

- TAŞBAŞ Erdal (2011) *Osmanlı Topraklarına Yapılan Göçler ve Mubacirin-i İslamiye Komisyonu*. Doktora Tezi, Akdeniz Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, Antalya.
- TEKİNALP Gülören (1973) Tabiiyetin Genel İlkeleri ve 1964 Tarihli Türk Vatandaşlık Kanunu, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, Cilt 38, Sayı 1-4, s. 483-497.
- WEISS André (1892) *Droit International Privé*, Cilt I, Librairie du Recueil Général des Lois et des Arrêts, Paris.
- YORULMAZ Şerife (2015) Osmanlı-Fransız İlişkileri Çerçevesinde Osmanlı Topraklarında Açılan Fransız Kültür Kurumları ve Bunların Meşruiyet Kazanması (19. yüzyıl - 20. yüzyıl başları), *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezî Dergisi [OTAM]*, Sayı 11, s. 697-768.

Ekler

“Kullarımız Cezayirü'l-garp abalisinden neferler olarak maruzatımız şudur ki: Eskiden ve yeni dönemde babadan dededen bu yana Devlet-i Aliyye-i Ebediyetü'l-karar (Osmanlı Devleti) teba ve reayasından olmakla iftihar ederiz. Hallerimizin keyfiyetini arz etmeye ve açıklamaya gerek yoktur. Bu defa zorunluluk sonucu ülkemizden göç ederek başka diyarlara doğru yola çıktık. Çocuklarımız, evlatlarımız ve sair taallukatımız ile yola çıkarak Şam'a, (Padişahımızın memleketlerindedir) geldik. Velinimetimiz Devlet-i Aliyye'nin gölgesinde himaye olmak için geldik. Eskiden de dinimiz yani yolumuz buydu. Diğer ecnebi devletlere sığınmak istemedik. Bu durumun olma ihtimali uzaktı. Bir zaman bizden birisi diğer ecnebi ülkelere sığındığını iddia etti. Yine ecnebi devlet memurlarından bir kişi bizden birisine arkadaşlık ettiğini ya da himaye ettiğini iddia ederse bu kabul edilmez, dinlenmez ve itibar dahi edilmez. Bu maruzatımızı sunarak şunun bilinmesini istedik; biz, evlatlarımız ve bundan sonra dünyaya gelecek olan tüm zürriyetimiz, Ebedi Devlet-i Aliyye'nin teba ve reayasınız. Sonsuza kadar onun gölgesinden başka yere gitmeyeceğiz. Hep birlikte bütün kalp samimiyeti ile bunun üzerine anlaştık ve birleştik. Eğer olur da bizden biri ya da ecnebi devlet memurlarından birileri bu husus üzerinde iddiada bulunursa kat'an ve asla ona itibar edilmez. Milletler arası hukuk gereği bunu elde eden yani diğer ecnebi devletlere sığınan kişi hususunda bu asla kabul edilmemeli, Sultaniyye-i Seniyye (Osmanlı) tabiiyeti altında olunmalıdır. Eğer bu keyfiyet inayetinize mazhar olursa, bu kullarımız devletlerinizin merhamet ve lütuflarınız rica ederler. Halimize merhamet kalarak Şam havalisine ikamet edebileceğimiz layık ve münasip yerleri belirleyerek bizlere ihale ediniz. Eskiden bu yana alıştığımız üzere çiftçilik ve tarımla geçimimizi sağlamamız için ve emsallerimiz olan diğer göçmenler için yapılan işlem ve yardımlarda olduğu gibi bizlere de yardım buyurunuz. Yine bizlere yardım ederek onlara davrandığımız şekilde davranmanız ve emsallerimiz diğer kardeşlerimize ve reaya gibi üzerimize düşen şahsi ve mali görevleri yerine getiririz. Bizler de razı ve müteşekkik oluruz. Medeni hukukta diğer tabaya hâsıl olan mazhariyet bizlere kullarınıza de hâsıl olması için yardım ediniz ki Sultaniyye-i Seniyye'nin (Yüce Osmanlı Devletinin) gölgesinde rahata kavuşalım. Arz ederiz.”

Ek-1 - Cezayirli muhacirlerin Osmanlı tabiiyetine geçtiklerine dair verdikleri senet

BOA DH. MKT 60-71-5-1).

عدد
٤٦

Mahamet Saleh
Abdul Hamid

دولت علیہ عثمانیہ تہذیبیہ

اسم و شہرت	پدرینک اسمیہ عمل اطاقی	سی	صفت و صفت و مویشتق	تاریخ و محل ولادت	مذہبی صلاحیت	اصحاب صلاحیت
صالحی عربیہ ۲۵ ازارہ شہد سپاہ			حیدر	۱۴۸۹ سپاہ	اسلام	

عمل اطاقی			اشکال						
نوع مسکن	مسکن نومروسی	زقاق	عقد	دائرہ	ملاکت	بوی	کوز	تیق صفال	علامت تارقہ نائنه
خانہ			قصبہ		سائہ تکرم				

بالادہ اسم و شہرت و حال و صفتی مجرد اولان محمد صالحی بہ عبد حمید
دولت علیہ عثمانیہ تہذیبیہ حائر اولوب اول صورتہ جریدہ نفوسہ
مقد بولدیہی مشہر اشہرتہ کرہ اعطا قلدی. (۱۸۷۸ میلادی)

Ek-2 - Devlet-i Aliye-i Osmaniye Tezkiresi

(Serbestoğlu, agt., s. 279)